

ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ

УДК 911.3

РЕТРОСПЕКТИВНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ В ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ (1999-2014 РР.)

Андрій Кузишин

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса. 2*

Стаття присвячена визначенню електоральної прихильності населення в контексті виборів Президента України. Для дослідження було використано дані Центральної виборчої комісії за 1999-2014 рр. Здійснено порівняльний аналіз кількості виборців в розрізі виборчих округів, активність виборців в ході чотирьох виборчих каденцій, а також прихильність до певних кандидатів, що представляють відповідні ідеологічні напрями в розрізі виборчих округів Тернопільської області.

Ключові слова: *Тернопільська область, електоральна географія, вибори Президента, виборчі округи, результати електоральної прихильності.*

Вступ. Основою суспільного розвитку регіонів держави сьогодні традиційно виступає показник політичної свідомості та політичної активності населення, що найяскравіше прослідковується в форматі виборів. Вони не лише представляють волевиявлення населення, а дозволяють спрогнозувати настрої місцевих мешканців стосовно політичної, економічної та соціальної політики в певному регіоні. Тому принципово важливо проводити такі дослідження з позиції комплексного електорального аналізу, що дає уявлення про формування та особливості нарізки виборчих округів, політичну активність населення шляхом оцінки кількісного показника тих, що голосують та геопросторової прихильності населення до певних ідей та поглядів шляхом підтримки відповідних політичних партій. На основі такого аналізу можна визначити територіальні закономірності, динаміку, стійкість та мінливість політичних симпатій та ідеологічних уподобань населення. Завданням такого дослідження є не лише опис територіальних відмінностей у політичних симпатіях населення, а й пояснення та виявлення причин (чинників), що ці відмінності зумовлюють.

Електоральна прихильність населення обласного регіону може бути зумовлена низкою чинників: соціальний склад населення, особливості його розселення і урбанізація, рівень розвитку місцевого господарства, історичні традиції та регіональної політичної культури.

В Тернопільській області виборчі традиції мають досить давнє історичне коріння. Під його впливом формується політична культура, тобто історико-політичні традиції як сукупність соціально-політичних цінностей і політичної орієнтації, що відкарбовується в свідомості населення. Варто наголосити, що тернопільські терени були цікаві для відомих громадських та політичних діячів в різні історичні епохи (ще Іван Франко безуспішно пробував в 1898 р. здобути прихильність тернопільського електорату через продаж голосів селянством в окрузі Тернопіль – Збараж – Скалат). Водночас історичні традиції є умовою високої політичної активності населення Тернопільської області щодо участі в самому ході голосування.

На основі даних Центральної виборчої комісії нами було проведено комплексне дослідження виборів Президента України в межах Тернопільської області.

В попередніх дослідженнях [1, 2] нами було здійснено аналіз електоральної прихильності населення Тернопільської області за результатами виборів до Верховної Ради України

Вклад основного матеріалу. Вибори Президента в Україні за роки Незалежності відбувалися шість разів – в 1991, 1994, 1999, 2004, 2010, 2014 рр. Виборці Тернопільської області брали участь в усіх виборчих каденціях. В нашому дослідженні ми проведемо порівняльний аналіз чотирьох виборчих каденцій (1999-2014 рр.) та оцінемо зміни активності електорату та їх партійні та ідеологічні уподобання.

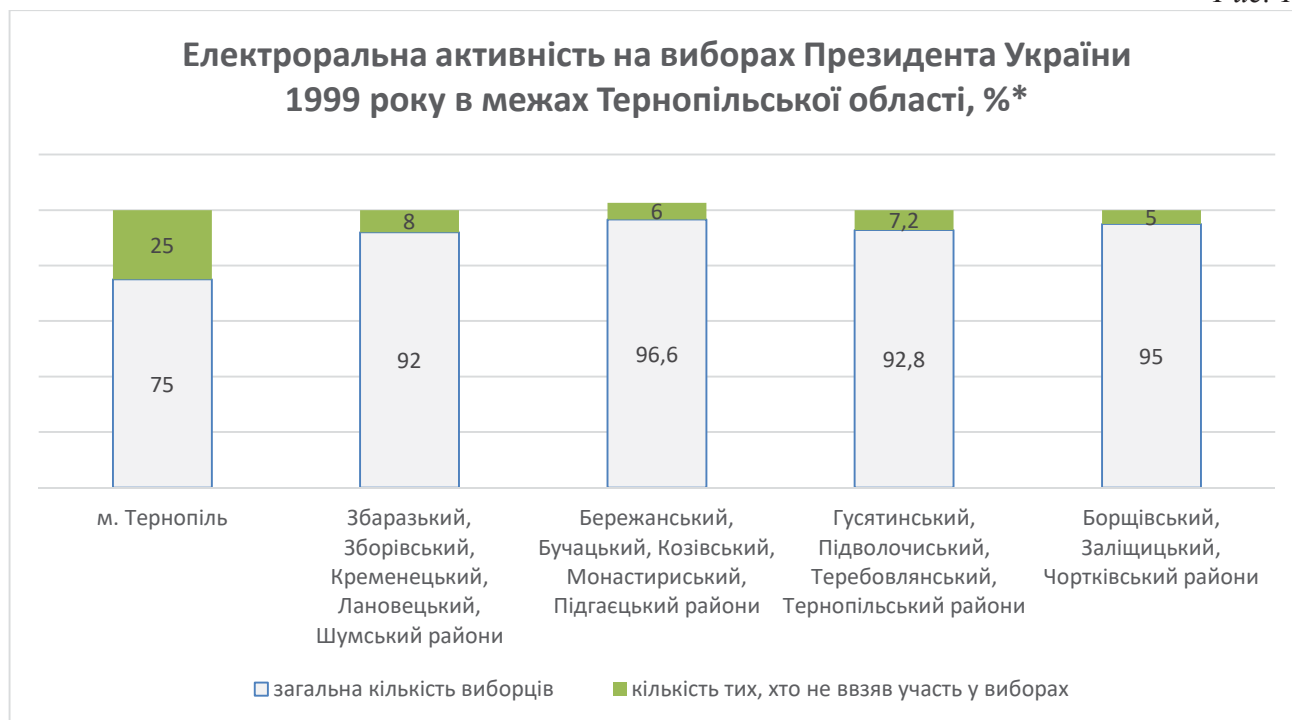
У Президентських виборах 1999 р. взяло участь 13 претендентів. Їх ідеологічні погляди позиціонувалися від крайньо лівих до право-центриських та правих.

В межах Тернопільської області було сформовано п'ять виборчих округів. Найменша кількість виборчих дільниць була характерна для Тернопільського міського виборчого округу (87 одиниць, загальна кількість виборців – 169,3 тис. виборців), найбільша – 337 виборчих дільниць, – для Кременецького виборчого округу, в межах якого поєднувалися Збараський, Зборівський, Кременецький, Лановецький, Шумський райони (191,4 тис. виборців). Найменший округ за кількістю виборців (157,3 тис. осіб) охоплював Бережанський, Буцацький, Козівський, Монастириський та

Підгаєцький райони. Найбільший за кількістю виборців округ охоплював Гусятинський, Підволочиський, Терехівський та Тернопільський райони, в межах яких проживало 193,6 тис. виборців. Таким чином південний виборчий округ в межах Тернопільської області займав проміжне місце за кількістю виборців (162,5 тис. осіб) та охоплював територію Борщівського, Чортківського, Заліщицького адміністративних районів. Таким чином середня кількість виборців на один округ складала майже 175 тис. осіб, а отже, лише в двох з п'яти округів цей показник був вищий (різниця між показниками найбільшої та найменшої кількості виборців в межах округу на території Тернопільської області складала дещо більше 36 тис. осіб).

Від загального числа виборців Тернопільської області в 874 тис. осіб, учать в голосуванні взяла участь 789,1 тис. осіб, що складає 90,3 % тих, хто мав право голосу. В розрізі адміністративних територій найбільшу активність у виборах проявили мешканці західних адміністративних районів області (Бережанський, Бучацький, Козівський, Монастирський, Підгаєцький), в межах яких, за даними ЦВК, проголосувало 96,6 % тих, хто мав право голосу (абсолютний показник – 152 тис. виборців). Найменша активність була властива для мешканців обласного центру – 74,9 % загального числа виборців або майже 126 тис. осіб (рис. 1).

Рис. 1

* Розраховано нами за даними [3]

На виборах 1999 року за результатами першого туру відносно перемогу отримали кандидати, що представляли центристські сили (подібний результат варто вважати радше винятком для Тернопільської області). Ці політичні погляди в тій каденції презентували Леонід Кучма, Василь Онопенко, Олександр Ржавський, Віталій Кононов, Юрій Кармазін та Микола Габер. Найменшу підтримку ці кандидати мали в обласному центрі (58 %), в той час як в інших адміністративних районах області цей показник коливався від 79 % в Бережанському, Бучацькому, Козівському, Монастирському, Підгаєцькому районах до 69 % в Збараському, Зборівському, Кременецькому, Лановецькому та Шумському районах (це цікавий феномен, коли в межах Тернопільської області в північних адміністративних районах центристи мали відносно меншу підтримку у порівнянні з іншими адміністративними територіями області.).

Праві сили в цих виборах представляли Євген Марчук, Геннадій Удовенко, Юрій Костенко. Як не дивно, але ці кандидати, що представляли націонал-патріотичні погляди/ не знайшли гідної підтримки в жодному з округів на території області. Найвищим показник підтримки представників патріотичних сил був в місті Тернополі; в інших адміністративних районах області ці показники були менш переконливими – в Гусятинському, Підволочиському, Терехівському та Тернопільському районах показник підтримки був в межах 20 %, в Збараському, Зборівському, Кременецькому, Лановецькому та Шумському – близько 18 %, в Борщівському, Заліщицькому, Чортківському районах – дещо менше – 15 %. Найнижчий показник підтримки націонал-патріотичних сил був в межах Бережанського,

Буцацького, Козівського, Монастириського, Підгаєцького районів (менше 13 %). Ці вибори варто вважати останнім проявом «маскування», тотального адміністративного тиску або боязні відкрито підтримувати патріотичні погляди шляхом вільного волевиявлення населенням області.

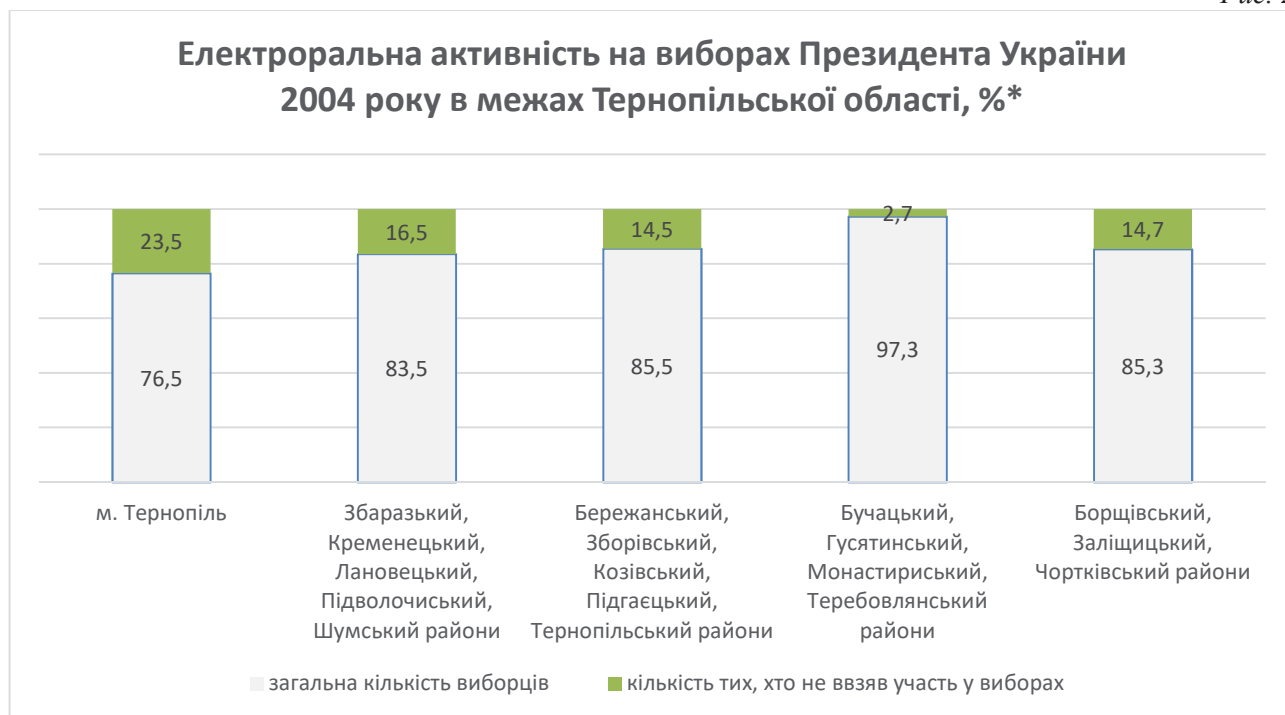
Водночас це була остання виборча каденція, в якій активно брали участь представники лівих сил і вони мали певну підтримку в регіоні. Обласний центр продемонстрував найбільшу підтримку лівих (понад 9 % голосів), близько 8 % підтримки дали північні та північно-центральні райони області (Збараський, Зборівський, Кременецький, Лановецький та Шумський), 7 % забезпечили Борщівський, Заліщицький, Чортківський райони. Мінімальні показники підтримки були характерні для Бережанського, Буцацького, Козівського, Монастириського, Підгаєцького районів (в межах 4 %), а також в Гусятинському, Підволочиському, Терехівському та Тернопільському районах (в межах 2-3 %).

Загалом результати виборів Президента України 1999 р. в Тернопільській області були близькими до загальноукраїнських, але із традиційною, для області, незначною часткою тих, хто сповідує ліві погляди та дещо вищою підтримкою правих сил.

На чергових виборах Президента 2004 р. природньо відбулося зменшення кількості виборців (якщо в 1999 р. загальна кількість виборців складала 874 тис. осіб, до 2004 р. цей показник склав 849,1 тис. осіб; таким чином скорочення числа виборців складало майже 3 %). Певні скорочення числа виборців були властиві для всіх адміністративних територій області. Слід відзначити, що використовуючи джеримендрінгові технології, в області залишилося п'ять виборчих округів, але змінилась конфігурація їх складу на рівні адміністративних територій. Найбільшим за кількістю виборців залишився округ в межах Бережанського, Зборівського, Козівського, Підгаєцького та Тернопільського адміністративних районів (190,1 тис. осіб). Найменшим став південний округ в межах Борщівського, Заліщицького та Чортківського районів 156,3 тис. осіб. Таким чином у порівнянні з попередньою нарізкою округів, що діяла в 1999 р., різниця між найбільшим та найменшим за кількістю виборців округом в області зменшилась до 33,8 тис. осіб

Від загально числа виборців області участь в них взяло 724,9 тис. осіб (85,6 % від загального числа тих, хто мав право голосу – найвищий показник явки в розрізі обласних регіонів). Серед виборчих округів найвищу активність проявили мешканці Буцацького, Гусятинського, Монастириського, Терехівського районів (понад 97 %, і це був найвищий показник в Україні). Вже традиційно найнижча активність була властива для обласного центру (76,5 %). В інших адміністративних районах області ці показники коливалися незначно – від 85,5 % (133,7 тис. виборців) в Бережанському, Зборівському, Козівському, Підгаєцькому, Тернопільському, Борщівському, Заліщицькому, Чортківському районах до 83,5 % (133,2) в Збараському, Кременецькому, Ланівському, Підволочиському, Шумському районах (рис. 2).

Рис. 2

* Розраховано нами за даними [3]

Мешканці області обирали очільника держави серед 24 претендентів, основна частка яких представляли центристські погляди, а також праві та ліві політичні сили.

Найчисельнішу когорту сформували претенденти від центристських сил (Михайло Бродський, Микола Грабар, Ігор Душин, Юрій Збітнев, Анатолій Кінах, Владислав Кривобоков, Олександр Нечипорук, Олександр Ржавський, Микола Рогожинський, Леонід Черновецький, Андрій Чорновіл, Віктор Янукович, Олександр Яковенко), щоправда, більшість з них не формували серйозного політичного тла на електоральній карті України. Але такий значний перелік персоналій не дав суттєвої електоральної прихильності. Найбільшу прихильність цій ідеології висловили мешканці північно-центральної частини області (Збараський, Кременецький, Лановецький, Підволочиський, Шумський), які дали майже 9 % голосів. В інших районах області представники цього ідеологічного напрямку отримали від 5 до 6 % голосів.

Відносно консолідованою варто вважати групу кандидатів, що представляли націонал-патріотичні сили (Богдан Бойко, Дмитро Корчинський, Віктор Ющенко, Роман Козак). Саме представники цього напрямку були фаворитами президентських перегонів завдяки надзвичайній довірі до Віктора Ющенка. Понад 90 % прихильності носіям цієї ідеології дали виборці Бережанського, Зборівського, Козівського, Підгаєцького, Тернопільського, Бучацького, Гусятинського, Монастириського, Тербовлянського районів. Умовно найнижчою до цього ідеологічного напрямку була прихильність електорату обласного центру та Збараського, Кременецького, Лановецького, Підволочиського та Тернопільського районів (84 % голосів тих, хто взяв участь в голосуванні).

В 2004 р. в останнє участь в виборах як потужна політична ідеологія виступають ліві сили, які були представлені досить значною кількістю кандидатів (Олександр Базилюк, Василь Волга, Наталія Вітренко, Сергій Комісаренко, Олександр Мороз, Петро Симоненко). Але традиційно даний напрямок не мав підтримки в електораті області – максимальна підтримка в межах 6 % в обласному центрі і 1 % – в Бережанському, Зборівському, Козівському, Підгаєцькому та Тернопільському районах.

Президентські вибори 2010 р. відзначалися участю 18 кандидатів з відчутним домінуванням представників центристських поглядів. Загальна кількість виборців області складала 868700 осіб. Щоправда, активність електорату на цих виборах була однією з найнижчих за історію Незалежної України. Усереднений показник участі в виборах у Тернопільській області складав 74,5 %. Традиційно найнижчий показник був властивий для м. Тернополя (68 %), в той час як в інших районах області ці показники трималися в межах 73-78 % (рис. 3).

Рис. 3

* Розраховано нами за даними [3]

Праві сили 2010 р. презентували Юрій Костенко, Олег Тягнибок та Віктор Ющенко. Зважаючи на розчарування очікувань, які покладалися на лідерів «Помаранчевої революції», що представляли в першу чергу націонал-патріотичні сили, ці кандидати отримали посередню, як для Західної України, підтримку. Тільки в межах Бережанського, Зборівського, Козівського, Підгаєцького, Тернопільського

районів підтримка була в межах 39 %. В південно-центральных районах області (Бучацький, Гусятинський, Монастирський, Тербовлянський, Борщівський, Заліщицький, Чортківський райони) показник підтримки правих ідеологій був в межах 37-34 %. В обласному центрі та північно-центральных районах (Збараський, Кременецький, Лановецький, Підволочиський, Шумський) ці кандидати отримали до 25 % підтримки електорату. Загалом ці вибори для зазвичай патріотично налаштованого електорату слід вважати вкрай не вдалим.

Центристські сили сформували потужний пул кандидатів (Інна Богословська, Михайло Бродський, Анатолій Гриценко, Володимир Литвин, Олександр Пабат, Василь Противсіх, Сергій Ратушняк, Олег Рябокінь, Людмила Супрун, Юлія Тимошенко, Сергій Тігібо, Віктор Янукович, Арсеній Яценюк), які в сумативі і отримали максимальну підтримку виборців. В межах Бережанського, Зборівського, Козівського, Підгаєцького, Тернопільського районів їх підтримало дещо більше 57 %. Від 60 % до 62 % виборців проголосували за кандидатів цих ідеологічних напрямків в Бучацькому, Гусятинському, Монастирському, Тербовлянському, Борщівському, Заліщицькому та Чортківському районах. І досить нетрадиційно максимальну підтримку (понад 72 %) ці кандидати отримали в північно-центральных районах (Збараському, Кременецькому, Лановецькому, Підволочиському, Шумському).

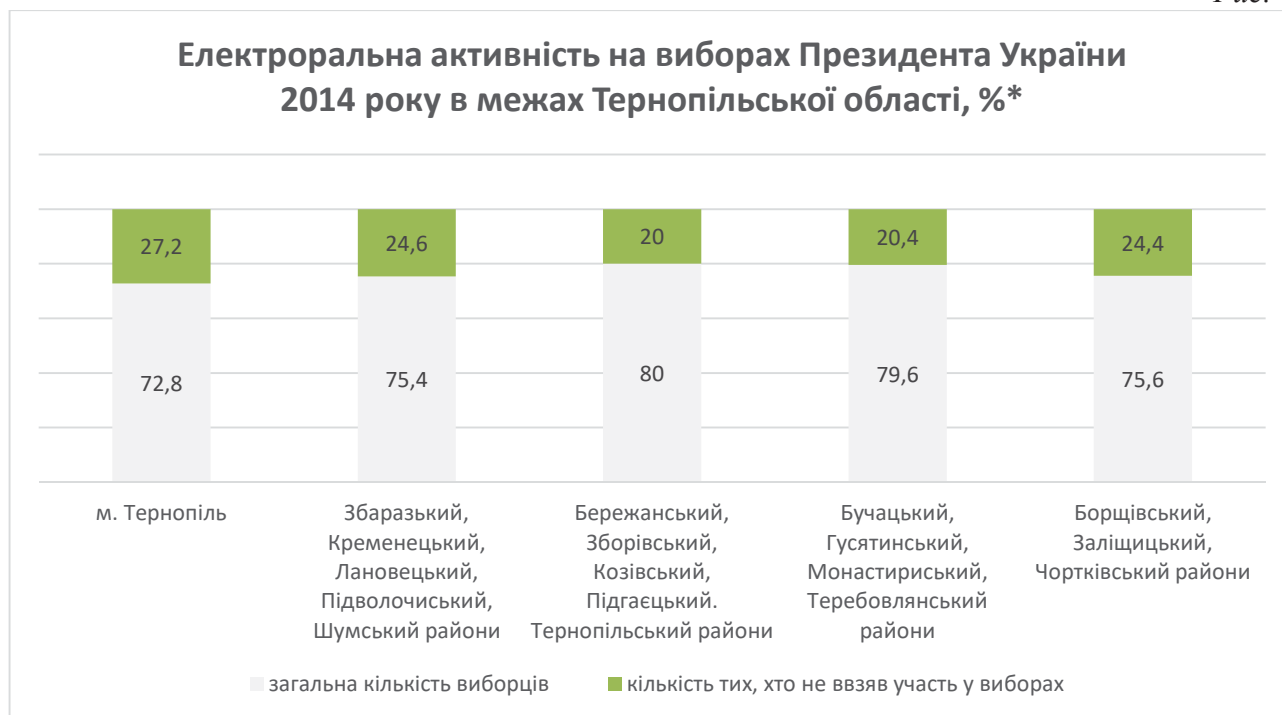
Ліві сили були представлені обмеженим числом кандидатів (Олександр Мороз та Петро Симоненко), яких підтримав приблизно 1 % електорату області.

Шоста виборча кампанія Президента України відбувалася 25 травня 2014 р. У виборчому процесі брало участь 21 претендент, які представляли праві, право-центристські, центристські та ліво-центристські сили.

В межах Тернопільської області було виділено виборчі округи, які залишилися незмінними з виборчої кампанії 2004 р.

Якщо співставляти всі виборчі зрізи Президента України, то ця кампанія викликала відносно низький інтерес у виборців – середній показник в області – 76,7 %. Найвищий показник участі у голосуванні був властивий для виборців Бережанського, Зборівського, Козівського, Підгаєцького та Тернопільського районів (80 % від загального числа тих, хто має право голосу). Нижче пересічнообласного показника явка виборців була в обласному центрі, а також в Збараському, Кременецькому, Лановецькому, Підволочиському та Шумському районах (рис. 4). Варто відзначити, що ці показники суттєво перевищували пересічноукраїнські (59,5 %) та були найвищими в розрізі обласних регіонів України.

Рис. 4

* Розраховано нами за даними [3]

На хвилі Революції гідності пріоритетним напрямком підтримки були націонал-патріотичні сили, як висунули обмежене коло кандидатів (Петро Порошенко, Олег Тягнибок, Василь Куйбіда, Дмитро Ярош), але вони мали масову підтримку виборців. Найвища

підтримка представників даного ідеологічного напрямку була властива для м. Тернополя та західних і центральних адміністративних районів області – Бережанського, Зборівського, Козівського, Підгаєцького, Тернопільського районів (67 %). Умовно найнижча підтримка (56,5 %) була властива для північно-центрального району області (Збарзький, Зборівський, Кременецький, Лановецький, Шумський). В решті адміністративних районів області рівень підтримки був в межах означеної амплітуди, що демонструє загалом консолідовану думку населення краю.

Досить представницьким було коло кандидатів від центристських сил, які висвітлювали погляди досить широкого ідеологічного спектру – від право-центристських (Ольга Богомолець, Анатолій Гриценко, Юлія Тимошенко, Зорян Шкіряк) до лівоцентристських (Василь Цушко, Вадим Рабінович); поряд з ними позиціонувалися кандидати, що представляли ліберальні, класично центристські позиції (Юрій Бойко, Андрій Гриненко, Михайло Добкін, Валерій Коновалюк, Ренат Кузьмін, Олег Ляшко, Микола Маломуж, Вадим Саранов, Сергій Тігіпко). Показники підтримки кандидатів даного крила коливалися від 37 % в Борщівському, Заліщицькому, Чортківському районах до 32 % в м. Тернополі, Бережанському, Зборівському, Козівському, Підгаєцькому, Тернопільському районах. Слід наголосити, що такий суттєвий показник прихильності до даного ідеологічного напрямку був досягнутий завдяки участі кількох «важковаговиків» українського політичного істеблішменту (Анатолій Гриценко, Юлія Тимошенко, Олег Ляшко, Сергій Тігіпко). Таким чином було підтверджено тенденцію щодо росту пріоритетів соціально-економічного спрямування у порівнянні з націонал-патріотичним в електораті області.

Дані вибори були провальними для лівих сил, які не набрали в жодному з адміністративних районів Тернопільської області більше 0,2 % голосів.

Висновки. З суспільно-географічної позиції президентські вибори в межах Тернопільської області відзначаються кількома особливими підсумками.

Насамперед відслідковується тенденція скорочення числа тих, хто бере безпосередню участь у виборах. Вибори 1999 р. демонстрували високу зацікавленість електорату області (понад 90 %), а в наступних каденціях цей показник поступово знижувався з 85 % до 75 % (хоча слід наголосити, що в порівнянні з регіонами України це були найвищі показники відповідного виборчого періоду).

Впродовж 1999-2014 рр. спостерігається синусоїдна зміна електоральної прихильності до кандидатів, що представляли певні ідеологічні напрямки. Якщо в останній виборчій кампанії ХХ століття і у виборах 2010 р перевага була за представниками центристського спрямування (показник підтримки в межах 70-64,2 %), в 2004 р. та 2014 р. спостерігалася консолідована підтримка кандидатів, що представляли націонал-патріотичні сили (від 87,6 % до 63,2 %). Такі коливання симпатій виборців Тернопільської області можна обґрунтовувати ситуативними уподобаннями та кон'юнктурою загальноукраїнського політичного середовища, що склалось на відповідний період.

Література:

1. Кузишин А.В. Політична географія області // Географія Тернопільської області: монографія. В 2-х т. – Т. 2. Населення. Господарство. За ред. М.Я. Сивого та Л.Б. Заставецької. – Тернопіль: Крок, 2017. – С.324-339.
2. Кузишин А.В. Тренди електоральних уподобань населення Тернопільської області // Тернопільщина: цілі і потенціал сталого природокористування. Монографія / за ред. Л.П. Царик. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2016. – С.486-494.
3. <http://www.cvk.gov.ua>

Abstract:

A. Kuzyshyn. RETROSPECTIVE-GEOGRAPHICAL ANALYSIS PRESIDENTIAL ELECTIONS IN THE TERNOPIL REGION (1999-2014)

The article is devoted to the definition of electoral commitment of the population in the context of the election of the President of Ukraine. The data from the Central Election Commission over 1999-2014 was used for the research. A comparative analysis of the number of voters in the context of constituency regions, the voters' activity during the four election cadences, as well as the attachment to certain candidates representing the respective ideological directions in the context of the constituencies of the Ternopil region.

Key words: Ternopil region, electoral geography, presidential elections, election constituency regions, results of electoral attachment.